

शैक्षिक निर्णय प्रक्रियामा लैङ्गिक प्रभाव
(पोखरा ले.म.पा.-१७ मा आधारित समानशास्त्रीय अध्ययन)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयमा स्नातकोत्तर तहको आंशिक
आवश्यकताको प्रयोजनको लागि समाजशास्त्र विभाग
पृथ्वीनारायण क्याम्पस पोखरामा प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

अनिशा राना

रोल नं.: ४७/०६७

त्रि.वि.दर्ता नं.: ९-१-४८-९३२-२००३

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
समाजशास्त्र विभाग
पृथ्वी नारायण क्याम्पस, पोखरा

चैत्र, २०७४

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, पृथ्वीनारायण क्याम्पस, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत समाजशास्त्र विभागद्वारा स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको समाजशास्त्र विषयको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि मेरो निर्देशन र सुपरीवेक्षणमा अनिशा रानाले “शैक्षिक निर्णय प्रक्रियामा लैङ्गिक प्रभाव” शीर्षकमा यो शोधपत्र तयार पार्नु भएको हो । यो शोधपत्र सम्बन्धी उहाँको कार्यप्रति म सन्तुष्ट छु । प्रस्तुत शोधपत्रलाई आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मुकुन्दप्रसाद लम्साल

शोध निर्देशक

समाजशास्त्र विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा ।

मिति : २०७४/१२/२८

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत पृथ्वीनारायण क्याम्पस, समाजशास्त्र विभाग स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको समाजशास्त्र विषयको दसौं पत्रको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नका लागि छात्र अनिशा रानाले तयार गर्नु भएको “शैक्षिक निर्णय प्रक्रियामा लैङ्गिक प्रभाव” शीर्षकको यो शोधपत्र स्नातकोत्तर उपाधिका लागि उचित ठहरिएकाले शोधपत्र मूल्याङ्कन समितिबाट स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

.....
मुकुन्दप्रसाद लम्साल
शोध निर्देशक

.....
प्रा.डा. शुक्रराज अधिकारी
बाह्य प्रशिक्षक

.....
प्रा.डा. विश्व कल्याण पराजुली
विभागीय प्रमुख
समाजशास्त्र विभाग
पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

मिति : २०७४/१२/२८

कृतज्ञता ज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालयमा मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह (एम.ए) दोस्रो वर्षको समाजशास्त्र विषयको शोधपत्र स्नातकोत्तर उपाधिको आंशिक आवश्यकता पूर्तिको लागि तयार गरिएको हो । यो शोधपत्र तयार गर्न आफ्नो कार्य व्यस्तताका बावजूद पनि महत्वपूर्ण समय उपलब्ध गराई शोधपत्र अध्ययन गरी विभिन्न सल्लाह सुझाव प्रदान गर्दै शोधकार्यमा प्रोत्साहित गर्नु हुने शोध निर्देशक आदरणीय गुरु मुकुन्दप्रसाद लम्सालप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । विभागीय प्रमुख प्रा.डा. विश्व कल्याण पराजुली तथा अन्य सम्पूर्ण गुरुहरूप्रति कृतज्ञता प्रकट गर्न चाहन्छु । यसैगरी यो शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा महत्त्वपूर्ण सहयोग, सल्लाह र सुझाव प्रदान गर्नुहुने समकक्षी साथीहरू धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ ।

यस शोधकार्यको लागि आफ्नो अमूल्य समय दिएर सहयोग पुर्याउनुहुने उत्तरदाताहरू तथा उहाँहरूका सम्पूर्ण परिवारप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । अनुसन्धानको क्रममा मेरा हरेक पाइलामा अनुकूल वातावरण सिर्जना गराइ घरायसी कार्यमा मद्दत गरी अमूल्य समय उपलब्ध गराउनुहुने मेरा परिवारजन, साथीभाई तथा इष्टमित्रहरूप्रति विशेष धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु साथै सहयोगी महानुभावप्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

अन्यत्यमा, यो शोधपत्रलाई प्रिन्ट गरी सहयोग गर्नुहुने एभरेष्ट कम्प्युटर सेन्टर, पोखरा-१, वगरलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अनिशा राना
शोधकर्ता

मिति २०७४/१२/२८

शोध सार

प्रस्तुत शोधपत्र “शैक्षिक निर्णय प्रक्रियामा लैङ्गिक प्रभाव” शीर्षकमा अध्ययन गरिएको छ । यस अध्ययनलाई कास्की, पोखरा लेखनाथ महानगरपालिका वडा नं १, विरौटामा रहेका विद्यालय जाने बालबालिकाहरूका घरधुरीलाई छनौट गरी १०० जना अभिभावकहरू (आमाहरू) मा सीमित गरिएको छ । यस क्षेत्रका अभिभावकहरूलाई विद्यालय छनौट गर्नका लागि के कस्ता लैङ्गिक कुराहरू प्रभाव पारिएको छ र महिलाहरूको निर्णयात्मक भूमिका कस्तो रहेको छ । भन्ने तथ्य पत्ता लगाउनको यो अध्ययन गरिएको थियो ।

यो अध्ययनमा विश्लेषणात्मक अनुसन्धान ढाँचाको प्रयोग गरिएको छ । त्यस्तै यस अध्ययनमा अनुसन्धानको स्रोत प्राथमिक र द्वितीय खालका तथ्याङ्क प्रयोग गरिएको छ । जसमा स्थलगत अध्ययन, छलफल, अवलोकन र तथा अन्तरवार्ता प्राथमिक तथ्याङ्क अन्तर्गत पर्दछन् भने यस अनुसन्धान सम्बन्धी लेख, रचना, सम्बन्धित विषयमा गरिएका अनुसन्धान र पुस्तकहरू द्वितीय तथ्याङ्कको स्रोत अन्तर्गत पर्दछन् । संख्यात्मक गुणात्मक दुवै प्रकार तथ्याङ्कहरू लिइएको छ ।

यस अध्ययनका प्राप्तीहरूमा छोराछोरीको लागि विद्यालय छनौट गर्दा महिलाहरूको पारिवारिक किसिमले निर्णयात्मक भूमिकामा प्रभाव पारेको देखियो । त्यसैगरी महिलाहरूको निर्णय क्षमतामा उनीहरूको उमेर, जात, शिक्षा, धर्म, पेशा घरको स्वामित्वले आर्थिक अवस्था आदिले प्रभाव पारेको देखियो । छोराछोरीको लागि विद्यालय छनौट गर्ने कुरा सानो जस्तो देखिएता पनि यो एउटा महत्वपूर्ण कार्य हो र विद्यालय छनौटमा आमाको भूमिका रहेको जस्तो देखिएता पनि वास्तविक रूपमा अन्तिम निर्णय बाबुको नै रहेको देखियो । यसको मुख्य कारण उत्पादनशील क्षेत्रमा पुरुषहरूले अधिकार जनाउनु तथा कम ज्याला धेरै मेहनत गर्नु पर्ने ठाउँमा महिलाहरू हुनु र अनउत्पादनशील क्षेत्रमा बढी महिलाहरू हुनाले उनीहरूको निर्णयात्मक स्थिति कमजोर रहेको यस अध्ययनले देखाउँदछ ।

विषय सूची

शीर्षक	पृष्ठ
सिफारिस पत्र	I
स्वीकृति पत्र	II
कृतज्ञता ज्ञापन	III
विषय सूची	IV
तालिका सूची	VIII
शोधसार	X
अध्याय एक : परिचय	१-७
१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्या कथन	३
१.३ अध्ययनको उद्देश्य	४
१.४ अध्ययनको महत्व	४
१.५ अध्ययनको सिमा	५
१.६ अध्ययनको साङ्गठनिक संरचना	६
अध्याय दुई : सन्दर्भ साहित्यको समिक्षा	७-१८
२.१ अवधारणाको पृष्ठभूमि	७
२.२ सैद्धान्तिक पृष्ठभूमि	९
२.२.१ लैङ्गिक अवधारणा	९
२.२.२ ऐतिहासिक सन्दर्भमा महिलाको अवस्था	१०
२.२.३ महिलावादी सिद्धान्तहरू	१२
२.३ पूर्व साहित्यको समीक्षा	१४
अध्याय तीन : अनुसन्धान विधी	१९-२१
३.१ अनुसन्धान क्षेत्रको छनौटको औचित्य	१९
३.२ अनुसन्धान ढाँचा	१९
३.३ तथ्याङ्कको स्रोत एवं प्रकृति	२०
३.४ समग्र अध्ययन विधि	२०

३.५	तथ्याङ्क संकलन विधि	२०
	३.५.१ अन्तरवार्ता अनुसूची	२०
	३.५.२ अवलोकन विधि	२०
	३.५.३ समूह केन्द्रित छलफल	२१
३.६	तथ्यांकको विश्लेषण र प्रस्तुतीकरण	२१

अध्याय चार : अध्ययन क्षेत्रको तथ्यांक र विश्लेषण २२-३७

४.१	परिवारको किसिमको आधारमा उत्तरदाताहरू	२२
४.२	लैङ्गिक तथा उमेरगत संरचना	२३
४.३	जातजातिका आधारमा	२४
४.४	शैक्षिक योग्यता	२६
४.५	धर्मका आधारमा उत्तरदाताहरू	२७
४.६	पेशाका आधारमा उत्तरदाताहरू	२८
४.७	घरको स्वामित्वको आधारमा	२९
४.८	आर्थिक अवस्थाका आधारमा	३०
४.९	बालबालिका पढ्ने विद्यालयको आधारमा उत्तरदाताहरू	३१
४.१०	विद्यालय रोजाइको प्राथमिकता	३१
४.११	सामुदायिक विद्यालयमा भर्ना गर्न प्रेरित गर्ने कारणहरू	३२
४.१२	निजी विद्यालय छनौट गर्नुका कारणहरू	३३
४.१३	विद्यालय छनौटमा प्रभाव पार्ने तत्वहरूको आधार	३५
४.१४	विद्यालय छनौटमा आमाको भूमिकामा प्रभाव पार्ने तत्वहरू	३६

अध्याय पाँच : सारांश, निष्कर्ष र सुझाव ३८-४२

५.१	अध्ययनको सारांश	३८
५.२	निष्कर्ष	४१
५.३	सुझाव	४२

सन्दर्भ सामग्री

अनुसूची

तालिका सूची

तालिका	शीर्षक	पृष्ठ
४.१	परिवारको किसिम	२३
४.२	उत्तरदाताहरूको उमेरगत विवरण	२४
४.३	जातजातियताको आधारमा उत्तरदाताहरूको विवरण	२५
४.४	उत्तरदाताहरूको शैक्षिक विवरण	२६
४.५	धर्मका आधारमा उत्तरदाताहरू	२७
४.६	पेशाका आधारमा उत्तरदाताहरू	२८
४.७	घरको स्वामित्वको आधारमा	२९
४.८	आर्थिक अवस्थाका आधारमा	३०
४.९	बालबालिकाले पढ्ने विद्यालयको आधारमा उत्तरदाताहरूको विवरण	३१
४.१०	विद्यालय रोजाइको प्राथमिकताको आधारमा उत्तरदाताहरूको विवरण	३२
४.११	सामुदायिक विद्यालयमा भर्ना गर्नुपर्ने कारणको आधारमा विवरण	३३
४.१२	उत्तरदाताहरूले निजी विद्यालय छनौट गर्नुका कारणको विवरण	३४
४.१३	विद्यालय छनौटमा प्रभाव पार्ने तत्वहरूको आधारमा उत्तरदाताहरूको विवरण	३५
४.१४	विद्यालय छनौटमा आमाको भूमिकामा प्रभाव पार्ने तत्वहरूको विवरण	३६